

KALKINMA ve SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

1. Kalkınma Stratejileri¹

Kalkınma stratejileri “dengeli ve dengesiz kalkınma stratejileri” olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Bu tip ayırımı planlanan yatırımların “dengeli mi yoksa dengesiz şekilde mi gerçekleştirileceği sorunu esas alınmaktadır.

1.1. Dengeli Kalkınma Stratejisi

Genel olarak az gelişmiş ülkeler için kullanılmakta olup, geniş anlamda “bütün ekonomik alanların, birlikte ve aynı anda geliştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda bir ülke için gerçekleştirilecek yatırımların sektörel, bölgesel, piyasalar hatta mallar açısından bir uyumunun olması ve hiçbir tarafın ihmal edilmemesi gerektiği savunulmaktadır. Çünkü sektörler birbirini girdi-çıkı ilişkileri nedeniyle tamamlamaktadır. Tamamlayıcılık ilişkisi sektörel (tarım ve sanayi) olduğu kadar bölgeler arasında, iç piyasa ile dış piyasa ile dış piyasa arasında (ithalat ve ihracat) kamu yatırımları ve özel yatırımlar arasında olabileceği gibi yiyecek ve giyecek arasında da olabilir.

Sanayi ünitelerinin eş zamanlı olarak kurulmak istenmesinin nedeni karşılıklı bağımlılık ilişkisinden kaynaklanır. Bu bağımlılık ilişkisi üretimde olabileceği gibi tüketimde de olabilir. Üretimde karşılıklı bağımlılık “her arz pazar ihtiyacı duyar” ilkesine dayanır. Yani her iktisadi birim, girdi sağlamak ve çıktısına pazar aramak zorundadır. Benzer şekilde tüketimdeki karşılıklı bağımlılık ise, “her gelir artışı talebi uyarır” ilkesine dayanır.

1.1.1. Rosenstein-Rodan’ın Görüşleri

Rodan’a göre, geri kalmış bölgelerin kalkınmalarının önünde iki engel bulunmaktadır. Bu engellerden biri, bölgede milli gelir düzeyinin düşük olmasından kaynaklanan bir talep darlığının olmasıdır. Diğer neden ise üretim kaynaklıdır. Bölgede üretim yetersiz olup, sermaye miktarı oldukça düşüktür.

Rodan’a göre sanayileşme bölgeye herhangi bir dış yardıma gerek kalmadan bölgenin kendi kaynakları ile sağlanabilecektir. Geri kalmış bölgede aşırı bir nüfusun olması emek bolluğunu beraberinde getirmekte ve bu durum emek fazlasıyla sonuçlanmaktadır. Geri kalmış bölgedeki emek fazlasının sermaye fazlasının olduğu gelişmiş bölgeye taşınması bölgede kalkınmayı gerçekleştirecektir.

Rodan, kalkınmanın “büyük itiş”le başlatılabileceğini, yaygın bir sanayileşme için çeşitli sanayilerin karşılıklı olarak birbirlerini tamamlamalarının en önemli koşul olduğuna inanmaktadır. Yani dengeli bir şekilde birbirlerini tamamlayan farklı sanayilere geniş ölçüde yatırım yapılması gerektiğini ileri

¹ Bu bölümün hazırlanmasında Kalkınma Ekonomisi (Sami Taban - Muhsin Kar, Ekin Yayıncılık @ 2014) kaynağından yararlanılmıştır.

sürmektedir. Planlanmış yatırımlarla başlayacak olan büyük itiş, ekonomiyi sürekli bir büyüme sürecine sokabilir. Eğer kaynakların asgari bir miktarı söz konusu tamamlayıcı yatırımlara yönlendirilemez ise, o zaman söz konusu eşik aşılamayacak ve tüm çabalar boşa gitmiş olacaktır.

Rodan'a göre, büyük itiş başlatmak ve sürekli büyümeye geçiş sağlamak için sermaye birikimi yeterli olmalıdır. Az gelişmiş ülkelere yapılacak uluslararası yardımın (borçlar, garantiler, teknik yardımlar) amacı kendini sürdürme temeline dayalı tatmin edici bir büyümenin gerçekleştirilmesidir. Kısaca Rodan, büyük itiş sağlayacak çok sayıda yatırımın aynı anda gerçekleştirilmesi gerektiğini, bu yatırımları finanse edemeyecek olan az gelişmiş ülkeler için uluslararası yardımın önemini vurgulamış olmaktadır.

Rodan, az gelişmiş ülkelerin kalkınabilmelerinde yabancı özel sermayenin rolünü ise arka plana itmiştir. Çünkü ona göre, bölgeye gelecek yabancı sermaye kendi özel kârını artırma çabası içerisinde olacağı için bütün bir bölgenin sanayileşmesi görevini yerine getiremeyecektir. Çünkü yabancı sermaye küçük ünitelerle uğraşmakta ve dışsal ekonomilerin faydalarından yararlanmamaktadırlar. Rodan'a göre tüm sanayiye tek çatı altında toplayan böylesi büyük ölçekli bir planlama ile farklı sanayilerin birbirini tamamlamaları ve dışsal ekonomilerden faydalanmaları sağlanmış olacaktır. Çeşitli yönlerden birbirini tamamlayan sanayilerin planlı bir şekilde kurulmasıyla hem yaratılan gelirler farklı mallara harcanacak hem de farklı malları üreten sanayiler kurulmuş olacaktır. Bu durum tek bir sanayinin kurulması ile malların satılmama tehlikesini ortadan kaldıracak ve pazar darlığı sorunu da çözümlenmiş olacaktır.

1.1.2. Nurkse'ün Görüşleri

Nurkse, az gelişmiş ülkelerde dengeli kalkınma sorununa büyük önem vermiştir. Ona göre, geri kalmışlıktan kurtulmanın yolu farklı sanayilere aynı dönemde yatırım yapılması ile çözümlenecektir. Böylelikle farklı sanayilere aynı anda yatırım yapılması ile piyasa bütünüyle genişleyecek ve canlanacaktır. Bu yolla kısır döngüden kurtulmak mümkün olacaktır. Nurkse, Rodan gibi kalkınmanın "büyük itiş" ile başlatılabileceğini ve sanayileşmenin başarılabilmesi için, sanayiler arasında tamamlayıcı yönde ekonominin çeşitli alanlarında ve aynı anda büyük yatırımlar yapılmalıdır. Diğer dengeli kalkınma teorisyenleri gibi Nurkse, geri kalmışlıktan kurtulabilmenin aracı olarak planı görmüş ve planlama sayesinde birkaç sanayi dalında birbirini tamamlar ve destekler nitelikte yatırımların gerçekleşeceğini ifade etmiştir.

Nurkse dengeli kalkınmayı savunurken, dışsal ekonomilere de büyük önem vermiştir. Nurkse göre, sadece tek bir üretim alanının geliştirilmesi değil, birkaç üretim alanının geliştirilmesi dışsal ekonomilere yol açarak, iç piyasanın ve pazarın genişlemesine ve dolayısıyla verimliliğe yol açacaktır. Böylece dengesiz büyümenin yaratacağı verimden daha yüksek bir verimlilik doğacaktır. Bu şekilde gerçekleştirilecek yatırım hamlesi ile ekonomik kalkınmada yoksulluğun kısır döngüsü kırılacaktır.

Nurkse, az gelişmiş ülkelerin sanayileşmiş ülkelere imalat ürünleri ihracatının azalabileceğini hatta durabileceği olasılığı üzerinde durmuştur. Bu yüzden imalat malı üretiminin yerel olarak birbiri için piyasa oluşturacak şekilde talebin iç gelir esnekliği ile uyum içinde organize edilmesi gerektiğini savunmuştur.

1.1.3. Chenery'nin Görüşleri

Chenery, optimal kaynak dağılımı ile piyasa mekanizması arasındaki ilişkiyi az gelişmiş ülkelerde zayıf görmektedir. Çünkü bu ülkelerdeki piyasalardaki fiyatlar, sosyal maliyetleri yansıtmaktan uzaktır. Özellikle üretim faktörleri fiyatlarının sosyal maliyetleri yansıtmamasından dolayı girişimcilerin sağladıkları özel kâr ile sosyal kârlar arasında fark vardır. Bu farklar ne kadar büyükse, bu ekonomilerdeki kaynak dağılımından o derecede optimaliteden uzaklaşılacaktır. Bu durumu engellemenin yolu yatırımların planlanmasıdır. Bu çerçevede kaynakların optimal dağılımı için, yatırımların özel değil, sosyal marjinal verimliliklerinin eşitlenmesi savunulmaktadır.

Chenery, üretimin etkinliği ile zaman içindeki değişebilir oluşunun ve dışsal ekonomilerin varlığının Karşılaştırmalı Üstünlük Kuramında yer almamasını eleştirerek, bu dinamik unsurların analize dahil edilmesini sağlamıştır. Böylece az gelişmiş ekonomilerdeki mal ve faktör fiyatlarının fırsat maliyetlerini yansıtmadığı belirtilerek, ekonomi içi kaynak dağılımı ile dış ticaret teorisi az gelişmiş ülkeler için birleştirici bir biçimde yorumlanmıştır. Buna göre, ekonomideki iç üretim yapısı ile dış ticaret politikası bir bütünü oluşturmaktadır.

1.2. Dengesiz Kalkınma Stratejisi

Dengesiz kalkınma stratejisini benimseyen teorisyenler, belli şartlar içinde dengesizliğin iktisadî kalkınmayı hızlandıracağını ifade etmektedirler. Onlara göre, az gelişmiş ülkelerin kalkınması durgun, yumuşak bir biçimde gerçekleşemez. Bilinçli olarak yaratılacak dengesizlikler sektörlerde sıçrama ve dalgalanmaları uyarmasıyla ekonomiyi dinamik bir kalkınma ortamı içine sokar.

Dengesiz kalkınma görüşlerinin bir dayanağı az gelişmiş ekonomilerde iç piyasanın dar olmasıdır. Sanayide tamamlamalara katı şekilde uyulması halinde, optimum ölçeğin altında kalınacağı ve dolayısıyla bunun kaynak israfına yol açacağı ileri sürülmektedir. Dengesiz kalkınmayı savunanlara göre, kısıt olan sermayenin eşit dağılımı düşük ölçekli işletme tiplerinin ortaya çıkmasına ve düşük verime neden olmaktadır. Bunu önleyebilmek için yatırımlar, ekonomide kalkınmayı gerçekleştirecek sürükleyici sektörlerle kaydırılmalıdır. Fakat her sektör sürükleyici özelliğe sahip değildir. Bu sektörleri tespit edebilmek için ekonomide sektörlerin ileri ve geri bağlantı katsayılarına bakılmalıdır. Toplam bağlantı katsayısı en yüksek olan sektörlerle öncelik verilmelidir. Burada ileri ve geri bağlantı katsayılarından kastedilen husus, bir sektörde meydana gelen üretim artışının, diğer sektör üretimi ve toplam artışı üzerindeki etkisidir.

Dengesiz kalkınma teorisyenleri, dengeli kalkınma teorisyenlerinin iddia ettikleri gibi, geri kalmış ülkelerde piyasa ve fiyat mekanizmasının üretim faktörlerinin optimum dağılımı sağlayamadığı görüşüne katılmazlar. Aksine, piyasa ve fiyat mekanizmasının kaynakları daha karlı alanlara yönlendirecek kadar etkin bir işleyişe sahip olduğunu kabul ederler.

1.2.1. Hirschman'ın Görüşleri

Hirschman, az gelişmiş ülkelerde kendini besleyen bir büyüme sürecine girilebilmesi için, yatırımların sektörler arasında bir denge oluşturacak şekilde sıralanması ve planlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Serbest rekabetin var olduğu bir ekonomide, kârların dengesizliğin kaba bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Bir endüstride kârların varlığı yatırımları bu endüstriye çeker. Yatırımlar arttıkça kârlar ortadan kalkmaya başlar.

Hirschman, denge durumunda dengesizlik yaratacak bir politika izlemek gerektiğini savunmaktadır. Dengesiz kalkınma politikası ile öne çıkarılacak olan yatırımlar, dışsallıklar vasıtasıyla diğer endüstrilerde de yatırımları arttıracak ve bir bütün olarak gelişmeye neden olacaktır.

Hirschman, büyüme sürecinde ortaya çıkan darboğazların ve kıtlıkların girişimciler için bir fırsat olacağını düşünür. Fiyat sinyallerinin uyarıldığı alanlarda yeni yatırımlar teşvik edilmiş olur. Üretim faktörleri de bu yeni yatırım alanlarına kayar ve sonuçta diğer alanlarda boşluklar doğar. Başka bir ifadeyle yeni bir darboğaz ile karşı karşıya kalınır. Söz konusu bu süreç, bir fiyat-fiyat döngüsü şeklinde, her alanda gelişen bir ekonomide dengeli bir kalkınma gerçekleşene kadar sürer.

1.2.2. Streenten'in Görüşleri

Streenten'e göre, dengesizlik gelişmeye engel değil, aksine teşvik eden bir faktör olabilir ve denge konusunda ısrar etmek durgunluğu önlemek yerine dar boğazlara neden olabilir. Dar boğazlar ise bazı şartlarda sadece üretimi geciktirmekle kalmaz, aynı zamanda birbirini tamamlayan faaliyetlerin gerilemesine ve yavaşlamasına neden olur.

Streenten, yeniliklerin veya tamamlayıcı özellik taşıyan endüstrilerin kalkınmayı hızlandıracağını, ancak farklı alternatifler söz konusu olduğunda önceliğin en fazla dışsallık yaratma potansiyeli olan endüstrilere tanınması gerektiğini açıklamaktadır.

Streenten'in dengesiz kalkınma teorisinde yönlendirici olan faktör ise piyasalardır. Dolayısıyla piyasaların yol göstericiliği altında yeni yatırımlara girişilmesi önerilmektedir. Streenten'in dengesiz kalkınma teorisi özellikle az gelişmiş ülkelerde iç dinamiklerin yetersizliği ya da hiç olmayışından dolayı eleştirilmiştir. Örneğin az gelişmiş ülkeler yeni buluş yaratacak kapasitede değildirler. Başka bir ifadeyle, teknolojiyi ortaya koyma dönemine henüz ulaşmamışlardır.

1.2.3. Perroux'un Görüşleri

Perroux, kalkınmanın ülkenin her yerinde aynı anda başlamasının mümkün olamayacağını; pazarın büyüklüğü, altyapının durumu, hammaddeye yakınlık yan sanayi, işgücü ve sosyal üst yapı gibi

nedenlerden dolayı bazı bölgelerin kalkınmada öncelik kazanacağını ve kalkınmada kutupların oluşacağını belirtmektedir

Genelde çoğu ülkedeki sanayi kuruluşlarının belli bölgelerde toplanması ile oluşan kutuplaşmanın nedenleri şu şekilde açıklanmaktadır:

- Pazar büyüklüğü: Ulaşım olanaklarının elverişli olmadığı durumlarda, üretim birimleri talebin yoğun olduğu bölgelerde toplanır.
- Altyapı koşulları: Yol, su, elektrik gibi altyapının mevcut olduğu bölgeler işletmelere çok büyük dışsal ekonomiler sağlar.
- Hammaddeye yakınlık: Kullandıkları hammaddelerin taşınmasının zor ve masraflı olduğu sanayi dallarında, işletme kuruluş yerini hammaddeyi kolay ve ucuz sağlayacağı bölgeyi seçer.
- Yetişmiş insan gücü: Bir işletme kullandığı üretim teknolojisine uygun olarak yetişmiş yani nitelikli emeği kolaylıkla sağlayabileceği yerde kuruluş yerini seçer.

2. Sanayileşme Stratejileri

2.1. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi

İthal ikameci sanayileşme stratejisi, ithal edilen ürünlerin yurtiçinde üretilmesi yoluyla sanayileşmeyi hedefleyen stratejidir. Bu stratejinin uygulanması ile ülke içinde iktisadî bir biçimde üretilmesi mümkün olan malların ithalatı azaltılarak döviz tasarrufu sağlanır.

2.1.1. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisinin Araçları

Döviz Kuru Politikaları: İthal ikamesinin uygulandığı bir ekonomide aşırı değerlenmiş bir kur politikası izlenecektir. Bu politika ile ithalat azaltılarak döviz tasarrufu sağlanmış olacaktır. Böylelikle ithal ikamesi sanayilerin kuruluşu için ithalatı gerekli olan makine-donanım ithali kolaylaşmış olurken, mamul mal ithalatı zorlaşmaktadır. Bu politik aynı zamanda iç piyasalara yönelik üretimi çekici hale getireceğinden ihracat sınırlanacak ve böylece korumacı politikaların etkileri artmış olacaktır.

Gümrük Vergileri: Az gelişmiş ülkelerde gümrük vergileri, genellikle dış ticaret hadlerini düzeltmek, yatırımları artırmak, yabancı sermayeyi ülke içine çekmek, yeni sanayileri korumak, dünya fiyatlarının üstünde üretim yapan yerli üreticileri ithal malların rekabetinden korumak için kullanılır.

Kotalar: Kotalar tüm ithalatı engelleyecek ölçüde yüksek olmadıkları durumda, iç fiyatları yükseltmek yoluyla yerli üretimi koruyucu etkilere sahiptir.

Sübvansiyonlar: Devlet ithalatçıyı düşük faizli kredi, ucuz enerji ve hammadde temini, yatırım indirimi, vergi muafiyeti gibi uygulamalarla sübvansiyon etmektedir.

2.1.2. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisinin Aşamaları

İthal ikameci strateji genellikle iki aşamada gerçekleştirilmektedir. Birinci aşamada nihai tüketim malına yönelik üretim yapan sanayiler kurulur. Burada hedef iç piyasanın genişletilmesidir. Bu aşamada tüketim mallarının ülke içindeki üretimi ile bir yandan kıt olan döviz kaynaklarıyla yatırım malı ithal edilmesi, diğer yandan da kapasitenin verimli bir şekilde en kısa zamanda artırılması hedeflenir. Bunların yanında gelişmekte olan ülkelerde iç piyasayı genişletmek ve reel olarak satınalma gücünün de artırılması hedefler arasındadır.

İthal ikameci stratejinin birinci aşamasında hem tüketim artışı hem de ithal edilen malların ikamesi için üretim yapıldığından, yerli üretim hızla artar. Yurtiçi piyasanın sınırlarının zorlanmasıyla ilk aşama tamamlanmış olur. İthal ikamesinin birinci aşamasının tamamlanmasıyla tüketimdeki düşüşe paralel olarak üretimde de yavaşlama olabilir. Burada iki nokta göz önünde tutulmalıdır. Birincisi büyümenin devam edebilmesi için kurulan yeni sanayilerde koruma devam ettirilmesi gerektiğidir. Ancak zaman içerisinde bu korumacı yapı değiştirilmelidir. Bu noktada ya ithal ikamesinin ikinci aşamasını oluşturan ara ve yatırım malları ikamesine ya da kurulmuş olan tüketim malları sanayinin ihracata yöneltilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde büyüme süreci engellenmiş olacaktır. İkincisi, büyümenin ancak yurtiçi piyasanın izin verdiği ölçüde devam etmesidir.

İthal ikameci stratejinin ikinci aşamasında ara malları ve yatırım mallarının ithal edilmesi yerine bunların yurtiçinde üretilmesi gerçekleştirilmektedir. Bu aşamada üretilen mallar birinci aşamada ikame edilen mallardan farklı olarak sermaye yoğun özellik taşımaktadır. Petrokimya ve çelik ürünleri gibi sanayi kolları buna örnek verilebilir. Bu sanayi dallarının optimum ölçekte kurulamaması veya bu kuruluşlarda idari ve teknik yönden sorunların giderilememesi, bu sanayi kollarındaki birim başına maliyeti yükselir. Az gelişmiş ülkelerde gerek pazar darlığı gerekse sermaye yetersizliği, ikinci aşamada ithal ikame sanayilerinin optimum ölçekte kullanımına engel olur. Birim başına yükselen maliyet bu sanayilerin ithal girdiye olan ihtiyaçlarını artırmakla kalmayıp, döviz talebi de artmaktadır. Bu durum ise aşırı korumacılığa neden olmaktadır. Ara ve yatırım mallarında aşırı korumacılık iç girdi maliyetlerini yükselteceğinden, tarım, tarıma dayalı sanayi ve imalat sanayinin gelişmesini ve dışa açılmayı engelleyecektir.

2.1.3. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisinin Aşamaları

Ödemeler bilançosu açıkları, savaşlar, kişi başına gelirdeki artış sonucu efektif talepteki artışlar bu stratejinin uygulanma nedenleri arasındadır. Az gelişmiş ülkelerin çoğu hammadde ve tarım ürünleri ihracatçısı olduklarından, bu ülkelerin ihracat gelirleri çoğunlukla uluslararası konjonktürden etkilenir. İthal ikamesi yoluyla döviz arzında görülebilecek bu dalgalanmalardan etkilenir. İthal ikamesi yoluyla döviz arzında görülebilecek bu dalgalanmalar minimize edilebilecektir. Ayrıca, ülkede ithalat bağımlılığının siyasi bağımsızlığı engellediği düşünüldüğü durumda, ülke yöneticilerinin ithal ikamesini benimseme şansları artacaktır. İthal üretimi ile sanayi üretiminin artması, sermaye birikiminin hızlanması, talebin genişlemesi ve tarım kesiminde var olan gizli işsizliğin eritilmesi sağlanabilecektir.

2.1.4. İthal İkameci Sanayileşme Stratejisine Yöneltilen Eleştiriler

Kaynak dağılımında bozukluk: Uluslararası rekabetten uzak sanayi, daha yüksek maliyetle üretim gerçekleştireceğinden kaynak israfı ortaya çıkacaktır.

Dışa bağımlılık: İthal ikamesi stratejisiyle sanayi geliştikçe, yurtiçi sanayinin ithal ara malı ve yatırım malı gereksinimi de giderek artmaktadır.

İhracatın engellenmesi: Dış ticarete ithalat kısıtlamaları, aşırı koruma ve aşırı değerli kur politikası, ülkenin dışa açılmasını zorlaştırarak, ekonomide etkinliğin ve verimliliğin azalmasına, maliyetlerin ve fiyatların yüksek kalmasına neden olacaktır. Bu durum dış piyasalarla rekabetin yapılamamasına neden olacak ve sonuçta ihracat engellenecektir.

Ödemeler dengesinde kötüleşme: Tüketim mallarının yurt içinde üretilmesine yönelik aşamada ara girdilere talebin artmasından kaynaklanan durumdur. Az gelişmiş ülkelerin gerek dış ticaret hadlerini kendi lehlerine çevirme gerekse dünyadaki rekabetten galip çıkabilmek için ihtiyaç duydukları sermaye ve teknolojinin gelişmiş ülkeler tarafından yüksek fiyatlarla satılması ile gerçekleşmiş olur.

Devletin vergi gelirlerinde düşme: Devlet bir yandan daha önce ithal edilen bir malın yurt içinde üretiminde başlanmasıyla gümrük vergisi gelirlerini, diğer yandan da yeni kurulan sanayi dallarını teşvik etmek için kurumlar vergisi ve diğer vergileri almaması, devletin vergi gelirlerinde kayba neden olacaktır.

Tekelleşmenin artması: Az gelişmiş ülkelerde iç piyasa hacminin düşüklüğü ve bu ülkelerde gerek koruyucu politikalarla gerekse sermayenin geldiği alanlarda anlaşmalara konan ihraç yasakları nedeniyle, dışarıdan gelecek mal veya sermayenin kısıtlanması, ülke içinde kurulu veya yeni kurulacak işletmelerin tekelleşmesine yol açabilir.

2.2. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi

İhracatı büyümenin kaynağı olarak gören ve sanayi ürünleri ihracatında uzmanlaşmayı amaçlayan kalkınma stratejisi, ihracata dayalı sanayileşme stratejisi olarak tanımlanır. İhracata dayalı sanayileşme stratejisinde, uluslararası serbest ticaret teorisi çerçevesinde ülkenin karşılaştırmalı olarak üstün olduğu sektörlerde üretim yaparak, çeşitli desteklerle ihracatı artırması ve bu şekilde sanayileşmesini sağlaması amaçlanmaktadır.

Karşılaştırılmalı üstünlüklere dayalı işbölümü çerçevesinde, az gelişmiş ülkelerin uzmanlaşacağı sanayi dalları kuramsal olarak sermayenin kıt, işgücünün ya da hammaddelerin bol ve ucuz olduğu, işgücü yoğun üretim ya da hammadde üretiminin yapıldığı sektörler olacaktır.

2.2.1. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Araçları

Döviz Kuru Politikası: Ulusal paranın değer kaybetmesi ihracatçılar için teşvik unsurudur. Ancak, bu durum mevcut gelir dağılımını yalnızca bu kesimin lehine değiştireceği için, çarpık olan gelir dağılımını daha da bozabilecektir. Ayrıca, eğer ihracata yönelik sanayiler ara malları bakımından önemli ölçüde dışa bağımlıysa, ihracatçılar döviz kurlarının değişmesiyle sağladıkları avantajı, kur ayarlamasından sonra ithal girdi maliyetlerinin yükselmesiyle kaybedebileceklerdir.

İhracatta Vergi İadesi: Bu uygulama ile devlet ihracatı teşvik etmek istediği ürünlerin maliyetine dahil vergileri, ihracatçıya ödemek yoluyla ihraç konusu malların maliyetini düşürmektedir.

Diğer İhracatı Özendiren Uygulamalar: İhracatın teşvik edilmesinde kullanılan diğer araçlar; ihracat kredisi, ihracat sigortası, ulaşım kolaylıkları, altyapının tamamlanması ve ithalatta serbestliktir.

2.2.2. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Aşamaları

Teknoloji yoğun ihracatla üretimin uluslararasılaştırılması: 1960'lı yıllardan beri dışa dayalı sanayileşmeyi sürdüren ülkelerde, imalat sanayi ve ihracatlarının yapısında ortaya çıkan mal çeşitlemesinde belli aşamalar izlenmiştir. Önce niteliksiz emek-yoğun mal üretim ve ihracatı, kısa zamanda nitelikli emek yoğun üretimi ve ihracatına dönüşmüştür. 1970'li yıllarda ise fiziki sermaye-yoğun ve sonrasında teknoloji-yoğun mal üretim ve ihracatın gidilerek mal çeşitlenmesi sağlanmıştır.

Çok uluslu şirketler aracılığıyla üretimin uluslararasılaştırılması: 1960'lı yıllardan sonra teknolojik gelişmelerin etkisi ile sanayi mal üretimi ve ihracatı ulusal sınırları aşmış, uluslararası bir hüviyet kazanmıştır. Bu aşamada düşük ücretlerden yararlanmak isteyen çok uluslu şirketler, üretimlerini hızlı bir şekilde az gelişmiş ülkelere yaygınlaştırarak üretimin uluslararasılaştırılmasında etkin olmuşlardır. Örneğin tekstil, radyo ve diğer elektronik araçlar, büro malzemeleri, hassas aletler, oyuncak ve spor araçları, az gelişmiş ülkelerde üretilerek yeniden sanayileşmiş ülke pazarlarına ihraç edilmişti. Teknolojinin yeni bir aşamaya ulaşmasıyla, uluslararası bankacılık sistemi kendini çok uluslu şirketlere hizmet verecek şekilde yeniden düzenlenmesi, bilgisayar ve yeni iletişim sistemlerinin

ortaya çıkması, dünya üretiminin çok büyük bir kısmının ulusal pazarlar yerine çok uluslu pazarlara yönlendirilmesine yol açmıştır. 19880'li yıllara gelindiğinde çok uluslu şirketlerin yaptıkları üretim, gelişmiş piyasa ekonomilerinde yapılan ihracatın iki katına ulaşmıştır.

2.2.3. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisine Yönelme Nedenleri

İhracat gelirlerinden elde edilen döviz kullanılarak ithal ara ve yatırım mallarının sağlanması ve yatırımların artması mümkün olacaktır. İhracatın uyardığı talebin yurtiçi mallara yönelik talebi de artıracak olması bir diğer ihracata dayalı sanayileşme stratejilerine yönelme nedenidir. Ar Ge faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan teknolojik yenilikler hem üretimi hem de üretimde verimliliği artıracaktır. Bu durum üretim maliyetlerinin azalmasını beraberinde getirerek, ihracatı artıracaktır. Ancak ihracat artışı nedeniyle yurtiçi ürünlerin pahalı hale gelmesiyle, yerli ürünler rekabet şanslarını yitireceklerdir.

2.2.4. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisine Yöneltilen Eleştiriler

İhracatı özendirme yönelik teşvikler, firmaları dünya fiyatlarının üzerindeki fiyatlarla üretimi zorlayacak ve firmalar maliyetleri düşürmek için çaba harcamayacaklarından kaynak dağılımı bozulmuş olacaktır. İhracat artışı sonucunda elde edilen gelirin tasarruflara dolayısıyla yatırımlara aktarılmaz ise ihracat ekonomik büyümeyi negatif etkileyecektir. Azgelişmiş ülkelerde ihracata konu olan malların hammadde ve gıda maddelerinden oluşması ve bu malların talep esnekliğinin düşük olması, ihracatın ekonomik büyümeye katkısını azaltmaktadır. Bunun yanında, azgelişmiş ülkelerdeki sanayiler ara malları bakımından önemli ölçüde dışa bağımlıdırlar. İhracatçıların aşırı değerle sağladıkları kur avantajı, ürettikleri malların fiyatlarının yükselmesiyle kaybedilebilir. Azgelişmiş ülkelerin kalkınma sürecine girmeleri, bu ülkelerin ithal ettikleri malların bileşimini sanayi hammaddeleri ve yatırım malları lehine değiştirmektedir. Bu durum ilgili ülkelerin ödemeler bilançosu açığını artırmaktadır.